

RECONSTRUCȚIA MĂNĂSTIRII RADU-VODĂ. SEMNIFICAȚII CULTURAL-ISTORICE LA ÎNCEPUT DE SECOL XVII

Oliver Velescu

Mărturiile documentare dovedesc ridicarea economică a orașului în secolul al XVI-lea ca o consecință directă a politicii protecționiste inițiate de Neagoe Basarab, începând din anul 1517. Analizând tabelele statistice întocmite de Radu Manolescu pentru prima jumătate a veacului, reiese că Bucureștiul a avut de înfruntat concurența orașelor de sub munte, singurele piețe deschise negustorilor brașoveni. În ordine valorică, Bucureștiul ocupa în schimburile cu Brașovul, în medie, doar locul șase, fiind concurat de nu mai puțin de 26 de localități din Țara Românească participante la acest comerț. Desigur, limitarea accesului negustorilor brașoveni pe piața bucureșteană a dus la creșterea rolului negustorilor locali, la o dezvoltare a meșteșugurilor locale, dar și la o creștere în importanță a negustorilor sud-dunăreni, fenomen accentuat și prin înăsprirea monopolului turcesc. Orientarea Bucureștiului spre piața Levantului va avea importante consecințe în dezvoltarea viitoare a orașului din toate punctele de vedere.

Se desprinde astfel imaginea unui oraș cu o intensă circulație nu numai de mărfuri, ci și de oameni și idei. Au fost ani de prosperitate, exprimată poate cel mai elocvent în arhitectura elegantă, sobră și demnă a sfintelor biserici, ridicate de-a lungul anilor veacului al XVI-lea. Pentru tema acestui studiu, amintim marea mănăstire, ridicată de Alexandru Mircea Voievod „den jos de București”, dominând orașul de pe înălțimea de pe care a fost ridicată. O Curte Domnească, cu preocupări literar-artistice, cu o vie activitate politică interesată și de ceea ce se întâmplă dincolo de zidurile ei și de hotarele țării. Bucureștii erau antrenați în ceea ce se petrecea în Transilvania, la Veneția, în lumea greco-italienizată din insulele grecești, la Istanbul. Toate aceste fapte, confirmate de documentele vremii și tratate într-o bogată bibliografie, lasă să se întrevadă și nivelul de cultură generală al locuitorilor orașului. Împărtășim întru totul părerea că desfășurarea negoțului cerea cunoștințe variate care depășeau nivelul scrisului și cititului. Exista desigur și în București o cultură orășenească care presupunea cunoștințe de merceologie pentru aprecierea calității mărfurilor, pentru fixarea prețurilor; de geografie, legate de cunoașterea locului de proveniență a mărfurilor, a drumurilor comerciale, a orașelor și regiunilor; matematica era necesară pentru folosirea sistemelor de măsuri și greutate și cu aplicație la finanțe, mai ales în condițiile devalorizării monedelor; drept comercial

public, cu aplicații locale și vamale, drept civil și penal, obiceiuri locale și cunoștințe de limbi străine.

Semne cerești prevestitoare de rele

În acest București prosper, apar la sfârșitul secolului al XVI-lea unele semne pe cer interpretate ca prevestitoare de rele. Aceste evenimente sunt consemnate mai ales de cronicile din Transilvania. Pe bolta cerească vizibilă în spațiul românesc, în luna august 1593 se putea vedea „o stea cu coadă” – o cometă – care înfricoșează pe bieții oameni. Mai mult, în noaptea de 10/11 august în același an, „au fost văzute lumini zburătoare și aburi aprinși care s-au arătat deodată pe întinderea cerului și au împrăștiat cu putere mult foc care au lovit cu groază, nu deșartă, sufletele muritorilor”, așa cum s-a consemnat într-o însemnare ardeleană din care cităm. A fost o ploaie de stele căzătoare specifică lunii august. În 22 aprilie a anului următor, 1594, un cutremur puternic a zguduit pământul. La 24 aprilie 1595, puțin înaintea răsăritului soarelui (la ora 4 și 5 minute, în măsurătoarea modernă a timpului) s-a văzut o eclipsă de lună „îngrozitoare”. La 3 octombrie 1595 „s-a întunecat soarele și a stat o oră și jumătate”. Între 24 iulie-6 septembrie 1596 „o cometă arzătoare” s-a oprit deasupra castelelor ardelene. Ea a fost văzută pe cer senin ore întregi după răsăritul soarelui. La 6 august 1598 a fost o altă „groaznică eclipsă de lună care a durat peste trei ore”, după care, în toamna aceluiași an a izbucnit în Transilvania „o groaznică epizotie în vite, cum nu s-a mai văzut vreodată în vremea noastră”. Parte dintre aceste fenomene astronomice le-a consemnat iezuitul Alfredo Corillo, aflat la curtea lui Sigismund Bathory și pe care le-a interpretat ca fiind aducătoare de nenorociri. Se credea că aceste fenomene astronomice prevestesc mânia Divinității supărate. Se credea că orice cometă aduce după sine un mare rău.

Cometa, numită mai târziu Halley, „cometa groaznică”, va apărea și în 1602. În 1604, un cutremur s-a produs la 3 mai, iar altul în 1605, în Ajunul Crăciunului, acesta din urmă simțit la București, a fost foarte puternic, multe biserici au avut de suferit¹.

Și într-adevăr, între 1594-1611 au fost 17 ani de război crâncen. Bucureștiul a fost ars. Orașul, după expresia lui Ionescu-Gion, „se afla într-o jale adâncă”.

Ce mărturisesc documentele

Amintirea acestei epoci de distrugeri și devastări este evocată în documentele din primele decenii ale veacului al XVII-lea. Ele se referă la refacerea unor biserici sau la reconstituirea actelor de stăpânire și de privilegii dobândite de la voievozii ce au domnit în veacurile trecute.

1. V. Mioc și D. Mioc, *Cronica observațiilor astronomice*, București, 1977, pag. 25, 70, 71, 126, 236. A se vedea și P. Cernovodeanu și P. Binder, *Cavalerii Apocalipsului. Calamități din trecutul României*, București, Editura Silex, 1999.

Iată ce scriu documentele despre cele întâmplate în „zilele răposatului Mihai Voevod” și după moartea acestuia: „Apoi atunci pe acea vreme s-a făcut multă răutate și s-au stricat multe lucruri bune și Dumnezeuști mănăstiri de către oștile străine care s-au întâmplat în țară” (23 februarie 1614).

„Până ce s-au întâmplat fapte rele în zilele lui Mihai Voevod de s-au ridicat oști, când au venit Agareenii cu oștile grele” (15 ianuarie 1615).

Documentele sus-citate se referă la mănăstirea Sfânta Troiță, dar în 1611, în luna ianuarie, a fost distrusă și vechea mănăstire din apropiere, Sfânta Ecaterina, situată sub dealul viitoarei Mitropolii și existentă în timpul lui Alexandru Voevod (1568-1577), când a fost închinată mănăstirii cu același hram de la Muntele Sinai. Ea își reînnoiește hrisoavele la 4 iunie 1613, pentru că le-a pierdut „când cu răutățile, când a venit Batâr Gabor craiul, cu Ungurii, aici în țara Domniei Mele și au lovit atunci toate averile sfintei mănăstiri mai sus zisă și au ars mănăstirea și au tăiat și un călugăr, apoi atunci le-au luat și hrisoavele și cărțile de moștenire ale sfintei mănăstiri mai sus zise”.

Prin fragmentele citate din documentele de mai sus, emise în timpul domniei lui Radu Mihnea, s-a încercat un tablou, o prezentare generală a distrugerilor făcute de năvălitori; actele dau amănunte și cu privire la cele ce s-au întâmplat la Sfânta Troiță. Potrivit programului dinastic al lui Radu Mihnea, printre primele măsuri de refacere a Bucureștiului a fost și reclădirea mănăstirii, ctitorie a străbunului său. Așa reiese din actul din 10 februarie 1613 prin care Domnul anunță că „am început a drege și a înnoi sfânta și Dumnezeiasca mănăstire și sfânt loc al Sfintei Troițe până nu se risipește și nu pierе”. Aflăm din acest act că mănăstirea „s-au fost slăbit și s-au fost surpat de peste tot, iar satele și uneltele sfintei mănăstiri încă s-au fost risipit și s-au fost dat pe la alte mănăstiri”.

Mai explicit sunt redate evenimentele din „zilele răposatului Mihail Voevod”, în documentul din 23 februarie 1614. Moșiile mănăstirii – așezări de pe valea Mostiștei și Balta Cornățelul – au fost stăpânite „cu bună pace” până în timpul lui Mihai Viteazul. La mănăstire „au stricat și surpat... însă mai ales a ars de foc, din cuiburile de mai sus, până la temelia de jos și au ars până la temelie, și toate părțile de pe împrejur, trapezaria și toate chiliile, care au fost făcute de bunicul Domniei Mele și de părintele Domniei Mele”. Mai aflăm despre intenția răposatului Mihai Voievod „încă a vrut iarăși să înceapă a face această sfântă mai sus spusă mănăstire, precum a fost înainte vreme. Și n-a apucat să facă această sfântă mănăstire a domniei mele”. Mai aflăm că pe călugării de la Sfânta Troiță „i-a mutat la mănăstirea Domniei Sale ce o făcuse din sus de orașul București, cu toate satele și așigani și averile ei”.

Că a fost incendiu o spune și hrisovul din 15 ianuarie 1615: „atunci au stricat și au dărâmat această sfântă și dumnezeiască mănăstire de a ars”. Și mai precis în actul din 10 septembrie 1618: „În zilele răposatului Mihai Voevod... și s-a întâmplat

sfintei mănăstiri stricăciuni și ardere cu foc de limbile străine”. Și în același act: „Și atunci au stricat și au dărâmat sfânta și Dumnezeiasca mănăstire și au ars-o cu foc, încât să le dea Domnul după faptele lor”. (!)

Și, în fine, un ultim document: „Și atunci în zilele lui Mihai Voevod, multe și grele oști turcești au stat pe lângă mănăstire până ce au aprins această sfântă mănăstire mai sus-zisă și s-a surpat până la temelie. Și după aceia s-au surpat toate averile, satele și așiganiile sfintei mănăstiri... și atunci multe cărți [documente] ale sfintei mănăstiri s-au pierdut”.

S-au citat aceste lungi fragmente din documentele din anii 1613-1618 și cu intenția de a pune în valoare frumusețea limbii din vechile textele românești, adevărate pagini de literatură.

Rezumând, faptele întâmplate în 1595 la mănăstirea Sfânta Troiță sunt următoarele: „Limbile străine” sau „blestemații ismailiteni”, numiți și „agareenii” au incendiat mănăstirea. Biserica a ars în întregime „de la cuiburile de sus până la temelie de jos”. Au ars, dar s-au și surpat, poate urmare a unui cutremurele amintite, trapeza și chiliile și toate bunurile deținute de mănăstire, inclusiv documentele ei. Mihai Viteazul a adăpostit pe călugării rămași la mănăstirea sa recent clădită – Mihai Vodă – situată „den sus de București” și a intenționat să refacă Sfânta Troiță „precum a fost făcută mai înainte”, dar nu i-a mai fost dat să o facă. Tot din aceste documente se știe că Radu Mihnea intenționa să refacă mănăstirea „făcută de bunicul Domniei Mele și de tatăl Domniei Mele”, ceea ce s-a și întâmplat începând din anul 1613. El dorește a-i da o nouă strălucire și mai ales bogăție, de aceea el pune condiția ca „năstavnicii” mănăstirii care vor veni de la Ivir să aibă ca principală preocupare „a înmulți averea și uneltele sfintei mănăstiri”².

O personalitate culturală, Domn al Țării Românești – Radu Mihnea

Dar să ne întoarcem în Bucureștii arși și distruși. În noiembrie 1601, vine la domnia Țării Românești Radu Mihnea, un om deosebit, dar împovărat cu o rușinoasă moștenire părintească. Istoricii, mai ales Nicolae Iorga, i-au făcut un portret de om cult, intelectual, un apărător al ortodoxiei, dar și al autorității de stat.

Tinerețea și-a petrecut-o la Muntele Athos, la mănăstirea Ivir, „fiind marcat de nenorocirile sale, de viața lui zbuciumată, de așteptările lui dureroase”. Trăit, într-o primă fază a vieții sale într-un mediu monahal și curat grecesc, își însușește limba elină și arabă, dar și temeinice cunoștințe de teologie ortodoxă.

„Copil încă – scrie Matei al Mirelor – fugi la Veneția ca să învețe carte și să capete cunoștințele necesare pentru o administrație înțeleaptă. Ajudat de talente

2. Documentele sus-amintite au fost publicate în 1951 în colecția *Documente privind istoria României, seria Țara Românească, veacul XVI* (Pe viitor se va cita *D.I.R.Ț.R.*), vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1951 pag. 151, 202, 233, 254 și vol. III, București, Editura Academiei R.P.R., 1953, pag. 77, 243.

lirești, află și locul convenit pentru a se instrui cât mai bine și mai ușor. Toți se mirau de agerimea lui atât de mare, încât în puțin timp ajunsese un renumit învățat. Din Veneția veni la Constantinopol unde umblă după Domnie, cum umblau toți”³.

Radu Mihnea avea o personalitate puternică. Miron Costin îl caracteriza ca „un om deplin la toate și întreg la hire [fire], cuvântul ce grăia, ca o prăvilă era tuturor, judecățile cu mare dreptate le făcea și nimănu cu voie veghiată [adică nu îngăduia favoritisme]”.

Nicolae Iorga face următoarea caracterizare Domnului și doctrinei sale politice: Acest om – scria Nicolae Iorga avea „însușiri care l-ar fi făcut un mare filosof”. Ca Domn, doctrina sa politică era întemeiată pe „o politică măreață de înfrățire sufletească a comunităților de lege ortodoxă din împărăția turcească sub o conducere unitară bisericească bazată pe cultura elenă. Politică în care țărilor românești de la Dunăre le-ar fi revenit o cinste, o strălucire, un prestigiu pe care nu-l avuseseră până atunci”...

Vizirul îndeplinea cea mai călduroasă dorință a Domnului îmbătrânit, pelagros și bolnav de ochi, așezându-l de fapt, prin revenirea la sistemul unirii dinastice de la sfârșitul secolului al XVI-lea, Domn în amândouă principatele. Căci el trecea în Moldova, iar în Țara Românească rămăsese sub tutela mamei sale fiul, „coconul” Alexandru, în vârstă de 12 ani. „În forme ca ale Apusului, ale structurii de stat, Radu Mihnea inaugurează în ambele țări un regim care este cel al monarhiei moderne”⁴...

Ca fiu al renegatului Mihnea Turcitul, Radu Mihnea (anii de domnie: 1601, noiembrie – 1602, martie, 1611, martie-mai, 1611, iulie – 1616, august), a fost întâmpinat la sosirea în țară cu ostilitate și chiar s-a pus la cale pieirea lui. Așa cum s-a scris și mai sus, el aplică cu multă diplomație concepțiile sale întemeiate pe principiile monarhiei absolute, ale ordinii de stat, conducând țara cu dibăcie și demnitate.

Concepția dinastică-renascentistă la reconstruirea mănăstirii

Calitățile de bun gospodar ale lui Radu Mihnea au fost puse în evidență prin măsurile pe care le-a luat pentru refacerea țării, și mai ales a Bucureștiului, greu încercate în ultimul război cu turcii. Programul său economic îl găsim exprimat într-un document emis de fiul și continuatorul său, Alexandru Coconul, din 5 mai 1627

³ Mutei al Mirelor, „Istoria celor petrecute în Țara Românească”, publicată în 1862 de Alexandru Papuș Ilarian în *Tezaur de monumente istorice*, vol. I, pag. 326, citat după Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, pag. 218.

⁴ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, 1908, pag. 248 și în *Istoria românilor*, vol. V, 1937, pag. 393 și 421. A se vedea și V. Stănică, „Radu Mihnea, Voievod Corvinul, stăpân al Moldovei și Țării Românești (1623-1626)” în *Ștefan Mateș la 85 ani*, Cluj-Napoca, 1993, pag. 262 și Șt. Andreescu, „Radu Mihnea Corvin, domn al Moldovei și Țării Românești”, în „Revista de istorie” II 1986, pag. 135.

prin care se adresează slobozenilor de la Radu Vodă: „Adevăr Domnia Mea văz și crez că ați avut păs și greu nu numai voi ci și toată țara. Și Domnia Mea încă am avut destule grele și cheltuielile pentru treburile despre împărăție, ci am fost băgat Domnia Mea și pre noi ca și pre celelalte slobozii ca să putem ridica acest păs greu”.

Atenția lui Radu Mihnea se îndreaptă spre sud-estul Bucureștiului, unde „den jos de București” se afla mănăstirea Sfânta Troiță, ctitoria bunicului său, Alexandru-Vodă (1568-1574; 1574-1577). Reconstruirea ei și înzestrarea vechii ctitorii a familiei este, potrivit documentelor păstrate, principala preocupare a lui Radu Mihnea Voievod. Hrisoavele păstrate, mai ales cele din anii 1613 și 1614 dezvăluie motivațiile care au determinat reconstrucția mănăstirii precum și programul de arhitectură impus constructorilor.

În spiritul tradiției monarhice, de care era pătruns, el dorește refacerea tuturor componentelor mănăstirii „...care au fost făcute de bunicul Domniei Mele și de părintele Domniei Mele”, act emis în Târgoviște la 23 februarie 1613⁵, în timpul domniei lui „Radu Voevod, fiul marelui și răposatului Mihnea Voevod, nepotul răposatului Alexandru Voevod”, pentru că, aflăm dintr-un alt act din 15 ianuarie 1615⁶, „n-am voit să piară pomana părintelui Domniei Mele... de am zidit și am ridicat această sfântă și Dumnezeiască mănăstire... iarăș pe temeliile de mai întâi, unde a fost înainte vreme”.

În același gând, pentru timpul rodnic petrecut la învățătură la mănăstirea Ivir, la 10 februarie 1613, el închină mănăstirea refăcută și care îi va purta peste veacuri numele, Radu-Vodă, acestui așezământ athonit⁷.

Cât de complicate și de vaste au fost lucrările de reconstrucție din veacul al XVII-lea ne sunt bine-cunoscute din cercetările arheologice. „Înainte ridicării clădirilor – scrie arheologul Vlad Zirra, din al cărui raport de săpătură cităm⁸ – se pot urmări destul de clar urmele unei nivelări generale, concepute după un plan sistematic, a tuturor dărâmăturilor incendiate de la sfârșitul secolului al XVI-lea.

5. *D.I.R.Ț.R., sec. XVII*, vol. II, București, Editura Academiei R.P.R., 1951, nr. 233.

6. *Idem*, vol. II, nr. 313, pag. 354.

7. *Idem*, pag. 151. Actul este cunoscut încă din secolul al XIX-lea. El a fost publicat în anul 1857 ca anexă în broșura *Eclaircissements sur la question des monastères grecs situés dans les Principautés danubiennes*, Constantinole, 93 de pagini, fiind folosit ca argument pentru menținerea și susținerea dreptului asupra mănăstirilor închinat. Textul este preluat și publicat de I. Brezoianu, *Mănăstirile zise închinat*, 1861, pag. 28, dar îl consideră fals. Tot fals îl consideră și Timotei Cipariu, „Arhiva”, Blaj, XVI, 1868, pag. 316. Documentul este publicat și de Cezar Bolliac, *Mănăstiri din România*, 1862, pag. 551. Autenticitatea documentului nu mai este pusă la îndoială de alți autori și este folosit de Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștiului*, 1899, pag. 247 și de C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu-Vodă din București*, 1930, pag. 6

8. Vlad Zirra, „Săpături la Radu-Vodă”, în *Studii și referate privind istoria României*, București, 1953, vol. I, pag. 435, 441.

Resturile au fost arvărlite pe pantele dealului având ca efect simultan umplerea șanțului de apărare din 1595 și mărirea platoului, mai ales spre vest și nord-vest și pentru nivelarea terenului.

Pe platoul astfel creat s-a ridicat biserica pe urmele aceleia din secolul al XVI-lea, dar și turnul-clopotniță, la nord de pronaos. Clădirile mănăstirii urmau marginile platoului, înconjurau biserica pe plan pentagonal, cea mai lungă clădire fiind aripa de nord – în continuarea turnului. Aripa cea mai bine păstrată este cea de vest, construită peste zidurile din secolul al XVI-lea. În încăperi se disting urme de boltiri.

Rezultatele arheologice, și în special cele științifice confirmă construirea întregii mănăstiri în secolul al XVII-lea”.

Preocupări „lumești” în programul arhitectonic de reconstruire

Între motivele „lumești” ale reconstruirii mănăstirii a fost și faptul că lăcașul „înste aproape de scaunul domnesc” și pentru că „au fost obiceiul domnilor și al arhierilor și al boierilor și ori care i-ar aduce Domnul Dumnezeu oaspeți, de vor merge la sfânta mănăstire întru preumblare și întru ospăț să aibe cu cinste” (1613).

Domnul a insistat, așadar, ca „ospătăria” să fie reconstruită. În documentul amintit, din 10 februarie 1613, prin care Sfânta Troiță era închinată mănăstirii Ivir de la Athos, se arată că una dintre condițiile acestei închinări era și obligația ca cu, cităm: „să aibă a fi *loc de ospătărie în toată vremea*, că de va aduce Domnul Dumnezeu oaspeți – sau domn, sau arhieru sau boieri, sau călugări sau slujitori, sau bogat sau sărac, să nu fie lipsit de trebuință sfânta mănăstire, ca să nu se strice pomana ctitorilor”.

Nu lipsită de interes este știrea din secolul al XVIII-lea potrivit căreia în 1738, în vremea lui Constantin Mavrocordat, în timpul epidemiei de ciumă, „palatul de oaspeți” este folosit ca reședință domnească.

Cele scrise în documentul din 1613 sunt în deplină concordanță cu „regulile” reformatoare ale vieții monahale redactate în Moldova în vremea lui Miron Barnovski din 20 septembrie 1626. Pe lângă normele stricte fixate prin Pravila Sfântului Vasile, sunt impuse noi reguli „modernizate”, asemănătoare cu cele introduse în lavrele rusești. Astfel se păstrează acel regim alimentar strict, fără carne, fără băutură, dar „ducă însă vine vreun episcop, vreun alt egumen, vreunul dintre ctitorii sau din boierii țării”, i se poate face în chip extraordinar cinste cu mâncăruri alese și vinuri scumpe depozitate „la chilia egumenului”. La fel vor fi servite bucate alese la zilele cele mari ale hramului⁹.

Motivațiile din actul domnesc sunt elocvente. Mănăstirea este parte a ceremonialului sau a protocolului Curții Domnești. Ideea de a fi gata să servească „în toată vremea” duce cu gândul la un restaurant modern pregătit a servi masa la orice oră.

⁹ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești...*, vol. I, pag. 267-268.

Ospățul era în vremea aceea, la răscrucea veacurilor al XVI-lea și al XVII-lea, la mare trecere în toată Europa¹⁰, iar servirea meselor la Radu Vodă, intrate în tradiție (de vreme ce se stăruie pentru reconstruirea „ospătăriei”), era la mare cinste și lux, cum o dovedesc mărturiile arheologice găsite în săpăturile din 1952.

Chiril Lukaris, vestitul și eruditul patriarh de Alexandria și mai târziu, din 1623, patriarh controversat de Constantinopol, care după o ședere îndelungată în regiunile vestice ale Ucrainei, unde combătea Unirea cu Roma sosește la București. Patriarhul era considerat un oaspete de seamă al Curții Domnești. Se știe că în zilele de sărbătoare oficia Sfânta Liturghie și ținea predici în fața Domnului și a boierilor, dezvoltând tema sa predilectă, combaterea principiilor teologice catolice, anume Filioque și Purgatoriul. Ca patriarh „a tulburat vechile orânduii ortodoxe” prin înnoirile „calvinești”, fiind influențat de ambasadorul Olandei cu care întreținea corespondență și când era în țările române¹¹.

„Chiril Lukaris..., fost coleg cu Radu Mihnea la Veneția, îl îndemnă în martie 1618... să închine și mănăstirea Galata [din Iași] Sfântului Mormânt. Dar împotriva tuturor acestor închinări și protejări ce le arăta străinilor [grecilor] s-au ridicat boierii țării cu răsccoală, care a avut ca rezultat tăierea capetelor a opt boieri în poarta curții domnești, spre exemplul tuturor, după care [Domnul] a început să domnească în pace”, scrie Dimitrie Fotino în a sa *Istorie generală a Daciei*, 1859, vol. II, pag. 79.

Reconstrucția. O afirmare a doctrinei dinastice și a spiritualității ortodoxe

Chiril Lukaris nu este străin de ce se execută la Radu-Vodă. Mărturie este Gramata patriarhală din 1614 privitoare la averea mănăstirii Sfânta Troiță.

Despre lucrările executate în acea vreme la Radu-Vodă, Gramata din 1614 relatează următoarele: „Trecerea vremii și greutățile pricinuiseră acestui lăcaș multe neajunsuri; printre altele *însăși frumoasa biserică începu să se dărâme...* Dar cu ajutorul lui Dumnezeu *s-a zidit din nou lăcașul*, după urcarea în scaunul domnesc a preluminatului și preamăritului domn Io Radu voevod... și lucrările au început a se schimba și a ajunge iarăși cea dintâi. *Și biserica a fost făcută nouă din temelie... pe vechile temelii pe care fusese*” și a fost repusă în drepturile ei în ceea ce privește veniturile și moșiile¹².

Incinta mănăstirii, cum s-a amintit, se închidea cu un turn-clopotniță, situat pe latura ei nordică, „mărețul turn al lui Radu-Vodă”, cum a fost caracterizat în textul pisaniei din 1804, anul refacerii sale.

Clopotnița, socotită și în 1930, ca cel mai frumos turn din capitală, refăcut

10. Oliver Velescu, „Forme de prăjituri din secolul al XVI-lea. Răsfoind o revistă veche de muzeografie”, în „Arhitect. Design”, XI, nr.1, ianuarie, 2004, pag. 12.

11. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești...*, pag. 256.

12. *D.I.R.Ț.R.*, vol. II, nr. 311, pag. 351

în urma cutremurului din 1802, are în partea de sud pisană în limba greacă, care tradusă are următorul cuprins:

„Mărețul turn al lui Radu-Vodă era într-o stare vrednică de plâns, căzut din cauza zguduirii unui cutremur. Iganțiu Raduliotu, arhimandrit ivirean din Raedestos l-a ridicat pe acesta din ruini, după cum vezi, până la acoperiș, cu chelțuială și cu osârdie, în zilele lui Constantin Ipsilati Domn de sine-stătător și ale lui Dositei, mitropolitul Daciei.

În anul mântuirii 1804, august, 20; după 1802, oct. 14, după întâmplarea groaznicului cutremur”¹³.

Turnul a fost secole de-a rândul o dominantă a peisajului urban al Bucureștiului, prin masivitatea sa. El poate fi comparat, din acest punct de vedere – nu cum s-ar crede cu o „campanilă” a „senioriei” orașului – ci, prin reflexul social, amintea de existența celui mai bogat stăpânitor feudal al orașului.

Reconstruirea mănăstirii Sfintei Troițe a constituit o problemă majoră a politicii interne a lui Radu Mihnea-Vodă, dar și o ilustrare a doctrinei sale de unificare și întărire a ortodoxiei sub conducerea grecească athonită. El aduce de la mănăstirea Ivir și-l învestește egumen al mănăstirii pe un călugăr cărturar, pe nume Grigore, căruia, în prima fază, îi încredințează supravegherea lucrărilor de refacere și care în 1629 va deveni mitropolit al țării. De reținut că în actul de închinare, una din clauze, deloc formală, prevedea ca cei aflați în fruntea mănăstirii să aibe preocuparea de „a înmulți averea și uneltele mănăstirii”.

De altfel, la 13 noiembrie 1613 Radu Voievod rânduiește o comisie de 12 boieri „ca să hotărâți toate satele sfintei mănăstiri a Domniei Mele ce iaste cu hramul Sf. Troiță”¹⁴.

Într-adevăr, averea mănăstirii este impresionantă. Ea cuprinde moșii, prăvălii și mori, primite de la primul ctitor din secolul al XVI-lea, Alexandru Voievod, ca și cele primite și întărite prin actul din 14 ianuarie 1615, toate aceste bunuri fiind cuprinse în actul de întărire dat de Matei Basarab la 16 iunie 1649¹⁵. Ionescu-Gion, în a sa *Istorie a Bucureștiului* (pag. 41) a făcut un inventar al acestei averi care cuprindea 150 de moșii, 185 de locuri și case, 20 de prăvălii, de lipscăni, cârciumi, hanuri în toate părțile Bucureștilor și ale țării, vii numeroase în Dealul Văcăreștilor, 125 de vii în Dealul Lupeștilor din București și altele în Pitești, de unde mănăstirea avea vin și-l vindea la toate băcăniile ei din mahalalele Cărămidari, Izvor etc. Apoi morile

13. Cf. C. Săndulescu-Verna, *op. cit.*, pag. 7.

14. *D.I.R.Ț.R.*, sec. XVII, vol. I, pag. 224.

15. Documentele sus-amintite au fost publicate pentru prima oară de Șt. Nicolaescu, „Documente cu privire la istoria mănăstirii Radu-Vodă din București”, în „București. Revista Muzeului Municipiului București”, III, 1937, nr. 1-2, pag. 185-209.

așezate de-a lungul râului Dâmbovița, unele deținute încă din 1587, surse importante de venit. La acestea toate trebuie adăugate și veniturile ce i le aducea mănăstirea Tutana din Argeș, închinată Sfinței Troițe în 1614, veniturile de la mănăstirea Stelea din București și a schitului Bălteni din Ilfov, ctitoria vornicului Hrizea.

Un vasal „mult preacredincios”

Vornicul Hrizea a fost o figură proeminentă printre boierii primei jumătăți a veacului al XVII-lea. Între anii 1613-1616 a fost ispravnicul lucrărilor de construcții de la mănăstirea Radu-Vodă. A fost printre boierii devotați ai lui Radu Mihnea, fiind alături de Domn atunci când alți boieri, în frunte cu Barcan, au complotat împotriva Domnului. Nicolae Iorga îl caracterizează „vornicul cel mare” pe care Matei Basarab l-a moștenit din epoca lui Radu Mihnea.

În actul de închinare a mănăstirii Bălteni (jud. Ilfov) către mănăstirea Radu-Vodă și cea a Ivirului de la Sfântul Munte din 28 iulie 1642, vornicul Hrizea scria: „Și am învățat [?] să mă îngroape la mănăstirea Sfintei Troițe, la București, care este zidită de răposatul Radu-Voevod. Și am fost eu ispravnic și am trudit eu acolo cu osteneală. Și fiind eu rob răposatului Radu Voevod și știindu-i oasele odihnind la această mănăstire Sfânta Troiță... și eu încă am poftit să mi se odihnească oasele într-acei sfânt lăcaș. Așijderea și eu mi-am lipit munca mea unde este a domnului meu, răposatul Radu-Vodă. Și am închinat și la sfânta mănăstire a mea de la Bălteni cu toate satele și cu toate moșiile și viile și morile și pivnițe și prăvălii și țigani și dobitoc cu toate ce are sfânta mănăstire la Ivir. Și am pus ispravnic pe duhovnicul meu, părintele Athanasie, egumenul de la Sfânta Troiță”¹⁶.

Acest document scris în stilul epocii – caracterizat în zilele noastre a fi arhaizant – prin expresiile folosite, vine să întregască imaginea, dar și mentalitățile unei curți domnești „împărătești”, cum o considera Miron Costin.

Din inscripția sus-citată reținem ideea devotamentului lui Hrizea ispravnic la „Sfânta Troiță”, adică șeful lucrărilor, față de domn. De aceea dorește, scrie el, ca „să mi se odihnească oasele în acest sfânt lăcaș... eu fiind rob al răposatului Radu Voivod”, alături de „oasele acestuia”.

Caracterizarea ce și-o face, că este „rob” al răposatului, iar munca pe care a depus-o „este a domnului meu” îndreptățește a-l asemui unui vasal din epoca feudalismului clasic, expresiile folosite fiind des întâlnite în jurămintele pe care nobilii le depuneau în fața suzeranului.

Arheologia versus romantism

În documentul din 23 februarie 1614 care se referă la stricăciunile suferite de mănăstirea Sfânta Troiță „în zilele răposatului Mihai Voevod”, cu privire numai la

16. Actul a fost publicat de Șt. Nicolaescu în „București. Revista Muzeului Municipiului București”, III, 1937.

biserică, se fac următoarele precizări: „mai ales a ars de foc din cuiburile de sus până la temelie de jos și au ars până la temelie”¹⁷.

Așadar, un incendiu a fost cel care a distrus biserica, ceea ce nu concordă cu textul pisaniei redactate în secolul al XIX-lea de Al. Pelimon și într-o altă variantă de preotul Musceleanu, despre care se spune că a fost copiată *ad litteram*. Potrivit acestor texte, Sinan Pașa „băgat-au iarbă de tun în sfânta biserică... și se aprinse iarba de tun și s-au dărâmat din temelie”.

Textele lui Pelimon (*Bucur. Istoria fondării Bucureștilor*, 1859, pag. 209) și Gr. Musceleanu (*Monumentele străbunilor noștri din România*, 1873, pag. 72) au fost publicate în paralel de C. Săndulescu-Verna (*Biserica Radu-Vodă din București*, 1930, pag. 7-8). Iată textele mult contestate și criticate:

Textul pisaniei după Pelimon:

„Această sf. și de Dumnezeu biserică, care este hramul sf. Troiți, din temelie e zidită de luminatul Domnă Io Alexandru Vv. feciorul Mirci Vv nepotă lui Mihnea Vv. cel bătrân, când au fost cursul anilor 7076-1564, ș-au fost cu pace până în zilele lui Mihai Vv. la cursul anilor 1703-1595, până au venit Sinan Pașa cu oaste asupra lui Mihai Vv. și după aceea, bătând pe Mihai Vv. băgat-au iarbă cu tun în Sf. biserică, iar după aceasta pogorât-au Mihai cu Batăr Jicmon craiul unguresc cu oaste asupra lui Sinan Pașa, iar Sinan Pașa a dat dosul a fugi, și aprinse iarba de tun în biserică și s-au sfărâmat din temelie și au trecut ani 27. Dacă s-au sfărâmat stătutu pustie până au dăruit Dumnezeu de au venit preluminatul Io Radu Vv. feciorul Mihni Vv, nepotul lui Alecsandru Vv. și stătut-au a fi Domn țării Românești în cursul anilor 7122-1614, deci iar au început de a o zidi din temelie până au săvârșit, ce, de când s-au sfărâmat până o au făcut și o au săvârșit a doua oară, au trecut ani: 31, iar după ce au dăruit Dumnezeu Domniea Radului Vv. în țara Moldovi ș-au stătut a fi iubită fiu-său Alecsandru Vv. Domnă țării Românești, ce, cât a rămas nesăvârșită de zugrăvit de Radu Vv. săvârșit-au feciorul său Alecsandru Vv. la cursul anilor 7133-1625”.

Textul pisaniei după Musceleanu:

„Această sfântă și Dumnezeiască mănăstire, care este hramul sfânta Troiță, din temelie e zidită de luminatul Domnă Io Alecsandru Voevodă, fecioră lui Mircea Voevodă, nepotulă lui Mihnea Voevodă, cel Bătrân, când a fost cursul anilor 7076 (sau 1568), și-au fost cu pace până în zilele lui Mihai Voevod (Viteazul) la cursul anilor 7103 (sau 1595), până au venit Sinan Pașa cu oaste asupra lui Mihai Voevodă, și după aceia, bătându pe Mihai Voevodă băgat-au iarbă de tun în sfânta biserică. Iară după aceia, pogorât-au Mihai cu Batăr-jecmană Craiul unguresc cu oaste asupra lui Sinan Pașa; iară Sinan Pașa a dat dosul a fugi, și aprinse iarba de tun în biserică, și s-au sfărâmat din temelie. Și au trecut ani 27, dacă

s-au sfârșimăt stătut-au pustie până au dăruită D-zeu de au venită prea luminatălă Ió Radu Voevodă, fecioru Mihni-Voevodă, nepotă lui Alexandru-Voevodă, și stătut Domnă țărrei Românești, în cursulă aniloră 7122 (sau 1614). Deci, iară au începută de-a o zidi din temelie, până o au săvârșită. Ce: de cândă s-au sfârșimătă și până o au făcută și o au săvârșită a doua oară, au trecut ani 31, iar după ce au dăruită D-zeu Domnia Radului-Voevodă în țerra Moldovei, și-au stătut a fi iubită fiu-său Alecsandru-Voevodă Domnă țarei-Românești. Ce, câtă au rămas nesăvârșită de zugrăvită de Radulă-Vodă, săvârșit-au feciorulă său Alecsandru-Voevodă la cursulă aniloră 7123 (sau 1615)”.

Scrierea preotului Musceleanu a fost mult criticată începând cu Ionnescu-Gion. Falsurile lui Musceleanu nu deranjau într-o epocă în care „fabricarea” de izvoare era în acord cu poetica romantică, ceea ce și explică largă audiență a inscripțiilor confecționate de Musceleanu. La apariția ei, cartea era scrisă în spiritul vremii, răspunzând astfel cadrului mental al bucureștenilor cititori avizi de fapte eroice, înscriindu-se astfel în cerințele estetico-ideologice romantice de exarcerbare a trecutului național¹⁸.

Adevărul l-a restabilit arheologul Vlad Zirra, urmare a săpăturilor din anul 1953. El constată că în 1613 lucrările au început printr-o nouă nivelare a terenului, degajându-se dărămăturile și mormanele de resturi incendiate în 1595. Acest material, valoros din punct de vedere arheologic, a fost aruncat pe pantele dealului astupând șanțurile cu ele.

La biserică s-au folosit parțial temeliele vechi, dar fiind și supraînălțate, temeliele au fost dublate la noua biserică la care s-au adăugat absidele laterale. Noua pardoseală, cu 60 cm mai înaltă față de cea din secolul al XVI-lea, era făcută din dalaje de cărămidă pătrată.

Acum s-a construit și turnul de poartă – clopotnița – în colțul de nord-vest al incintei. Incinta avea forma unui pentagon puțin neregulat. Pe poarta opusă turnului exista o mare poartă de serviciu. Mănăstirea capătă caracter de cetățuie. Ea și-a strâns zidurile pe creștetul mai înalt al dealului, iar poarta spre Dâmbovița a rămas complet nelocuită¹⁹.

Aspectul de cetățuie, de fort al mănăstirii, al incintei sale l-a observat și Pelimon în scrierea sa deja amintită (*Bucur*, pag. 195) și e reluată și de Ionnescu-Gion (pag. 250).

18. Pentru discuția problemei falsurilor, a se vedea Elena Tacciu, *Romantismul românesc. Un studiu al arhetipurilor*, București, 1982, pag. 312-313. A se vedea și Oliver Velescu, „Matei Basarab în imagiunea secolului al XIX-lea”, în culegerea *Matei Basarab*, București, 1988, pag. 119 și unde sunt amintite falsurile din literatura romantică universală.

19. Vlad Zirra, *op. cit.*, pag. 72-73.

„Văzută din toate părțile, ea își arată creștetele murilor [adică crenelele zidurilor] ce o înconjoară ca și cum ar fi primul fort al orașului. Poate cineva să judece după forma și împrejmuirea [incinta] ce o are, după grosimea murului cu ochiuri sau creștături [goluri de tragere] prin mur, ce o înconjoară de unde se putea bote și apăra și chiar după camerele cele cu ferestrele spre drum ca niște cazemate și în fortărețe se poate cunoaște prea bine ce lucrare fu din începutul începutul ei”.

Descrierea lui Pelimon poate fi luată în considerare dacă se ține seama că situații similare – incinte fortificate – se pot întâlni și la alte mănăstiri ale epocii.

Primul care a descris biserica Sfânta Troiță a fost diaconul Paul de Alep, învățatul cărturar care l-a însoțit în 1657 pe patriarhul Macarie în călătoria sa prin Țara Românească. Observațiile sale pertinente își păstrează valabilitatea și în zilele noastre. „Este o zidire frumoasă cu un aspect prea plăcut”, scrie Paul de Alep. Iar în continuare: „Biserica e mare și spațioasă, foarte ușoară”, considerații estetice care se referă, desigur, la pronaosul supra-lărgit și cu boltă sprijinită pe 12 coloane simbolizând pe cei 12 Apostoli, al cărui prototip îl văzuse la Curtea de Argeș. Scrierea lui Paul de Alep poate fi considerată ca una din cele dintâi interpretări ale tipului ctitoriei lui Neagoe Basarab de la Mănăstirea Argeșului²⁰.

Cercetările mai noi care au premers restaurării bisericii din anii 1972-1974 au scos la iveală o zidărie de veche tradiție datând din secolul al XVI-lea cu paramentul tradițional al alternării pietrei cu cărămide²¹.

„Coconul“ Alexandru și dinastia Mihneștilor

Încheierea lucrărilor de construcție a rămas o îndatorire a lui Alexandru Voievod, a „coconului”, fiul lui Mihnea. El va fi cel care va continua împodobirea cu zugrăveală adecvată a bisericii, între anii 1624-1625. Nu ne sunt cunoscute numele pictorilor sau zugravilor care au lucrat la Radu-Vodă. Foarte probabil, ei trebuie să fi fost aduși de la Sfântul Munte Athos, în contextul grecesc dominant de la curtea Mihneștilor. Paul de Alep scrie că biserica era „mult ornamentată și [pereții] acoperiți peste tot cu picturi”, iar „portretele răposaților sunt zugrăvite pe perete”.

Spiritul dinastic, imprimat de Mihnea, se resimte și în educația primită de fiul său, Alexandru, ajuns domn la 12 ani. Același sentiment se oglindește și în motivația din actul prin care mută, în 1625, scaunul domnesc de la Târgoviște la București, „unde au stat și alți domni răposați, străbunicul Domniei Mele Alexandru Voievod și răposatul bunic al Domniei Mele, Mihnea Voievod”²².

²⁰. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, Editura Academiei, 1963, pag. 393.

²¹. Ștefan Balș, „Restaurarea bisericii Radu-Vodă din București”, în „Buletinul monumentelor istorice”, I, 1975, pag. 46-47.

²². I. Ionașcu, Vlad Zirra, *Bucureștii de odinioară*. Cap. II, „Mănăstirea Radu Vodă și Biserica Bucur”, Editura Științifică, București, 1959, pag. 69.

Câteva cuvinte și despre rudele lui Alexandru Coconul din partea soției. Ecaterina Doamna se trage din familia Salvaresi din insula Chios, familie caracterizată a fi „splendida olim et opulenta”. Una din surorile doamnei Ecaterina, Lucreția, a fost măritată cu Constantin Frangopolu, cunoscut în documentele românești ca vistiernic (1579-1589). Cealaltă soră, Marioara Vallarga, locuia la mănăstirea San Maffino din Murano, lângă Veneția, „de unde trimite atâtea și atâtea lucruri la București”. Ea era în relații cu pictorul Il Veronese (1528-1588), pe numele său adevărat Paolo Caliari. Acestuia, Marioara îi comanda portrete pe cheltuiala surorii ei, Doamna Ecaterina de la București. Oare picturile lui Veronese au ajuns la București?²³.

Răzvan Theodorescu afirmă, îndreptățit, dar probabil, că portretele ctitoricești la care se referă Paul de Alep au fost ale strămoșilor coborâtori din Vlad Țepeș, Alexandru Mircea, Mihnea Turcitul, Radu Mihnea și domnul în viață, Alexandru Coconul²⁴. Comentând o pictură de pe o ușă de lemn din paraclisul Prodromului de la Ivir ce reprezintă un tânăr nominalizat ca fiind Radu Mihnea²⁵. Același autor face o paralelă între „imaginea fastuoasă”²⁶ a acestui tablou ce trebuie să fi fost „neapărat” asemănător cu pictura de la Sfânta Troiță executată în zilele lui Alexandru Coconul.

Alaiul funerar moldo-valah din 1626

În 1626 a încetat din viață la Hârlău, Radu Mihnea, ca domn al Moldovei. Fiul, Alexandru Coconul, îi îndeplinește ultima sa dorință, aceea de a fi înhumat în ctitoria sa din București, la Sfânta Troiță. El trimite la Hârlău, unde a murit, o importantă delegație de boieri, în frunte cu „binecredinciosul” lui slujitor, vornicul Hrizea. Ecoul acestui mare alai – o ultimă manifestare a tradițiilor imperiale cultivate de răposat și de fiul său – l-a înregistrat și Miron Costin. Despre cârmuirea sa, Miron Costin, pe drept cuvânt, scrie: „a fost împărăției, nu domniei sămănătoare”, iar Nicolae Iorga o caracterizează drept: „o curte strălucitoare de împărat bizantin”²⁷.

Înhumarea, care, desigur, a fost precedată de o ceremonie funerară desfășurată cu un fast deosebit, la care au participat și boierii moldoveni, s-a încheiat cu așezarea deasupra mormântului a unei lespezi cu următoarea inscripție: „Celui ce a fost domn Țării Românești și Moldovei, în multe războaie au biruit și iară au venit de la cinstita Poartă și au fost al doilea rând Domn Țării Românești și și-au lăsat steagul fii-său ce

23. După Nicoale Iorga, *Contribuții la istoria Munteniei*, 1896, pag. 14 și Ionnescu-Gion, *op. cit.*, pag. 513.

24. A se vedea și Săndulesc-Verna, *op. cit.* pag. 10, lucrarea apărută în 1930, dar mai ales Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1987, pag. 208 și 231.

25. A. Xingopulos, „Portraits inédits de deux voïvodes valaques”, în *Actes du XIVème Congrès international des études byzantines*, vol. II, București, 1975, pag. 647-649.

26. „un tânăr în haine de brocard cu acvila bicefală și cu centură cu pietre prețioase”.

27. Nicolae Iorga, *Études byzantines*, vol. II, București, 1940, pag. 273.

e mai sus scris și iară s-au dus de a fost Domn al țării Moldovei”²⁸.

Placa funerară poartă stemele celor două țări românești ca o consacrare a domniei succesive în Țara Românească și Moldova²⁹.

Relatarea seacă a acestor două izvoare – cronica lui Miron Costin și textul inscripției funerare – acoperă realități care dezvăluie comportamentul și modul de gândire la curtea Mihneștilor (Radu și Alexandru), „împărăției asemănătoare”. În anturajul domniei documentele amintesc de faptul că aici și-au petrecut o parte a vieții lor, oameni instruiți, intelectuali ai vremii, cum ar fi Chiril Lukaris (!) sau Baptista Velleli, „mai ales iubit Domniei Mele” (14 mai 1622), grec cretan italianizat (Nicolae Iorga), personalități care – o spun toți istoricii – au făcut școala împreună cu Radu Mihnea la Veneția.

Numele lui Baptista Velleli a fost legat de istoria orașului București, de mahalaua Tabacilor. În scrierea arhitectului D. Berindei, *Bucureștii. Studiu istoric*, 1861 citim: „Casele sale erau spre mănăstirea Radu-Vodă”. Afirmția aceasta nu este consemnată nici într-un document sau mărturie istorică. Ionescu-Gion, (*op. cit.*, pag. 322 și 335) combate această idee, în schimb scrie că aceste case „potrivit tradiției, erau în mahalaua Batiștei”. Etimologie naivă. Numele de Batiștei este un vechi toponim bucureștean sugerând „locul bătătorit” de pe valea Bucureștioarei, unde erau adunate vitele înainte de a fi sacrificate de măcelarii grupați în ceea ce se va numi Mahalaua Scaunelor. După unii autori, numele ar fi chiar de origine dacă.

Așadar, între Batiște și prenumele Baptista – de la Sf. Botezătorul – nu poate fi nicio legătură.

Urmare a unor cercetări recente în arhivele de la Veneția efectuate de dl. Cristian Luca³⁰, s-au scos la lumină date noi privitoare la frații Velleli. Constantin-Baptista și Luca sunt fiii lui Baptista Velleli, născuți în Retimo, localitate din **insula** Creta ca supuși ai Republicii Veneția. Familia Velleli făcea parte din bogătașii levantini creștini din Constantinopol și, ca mulți alții, erau interesați de comerțul cu țările române. Baptista a fost în anturajul tuturor domnilor de la Radu Mihnea la Alexandru Iliăș, din Moldova și Țara Românească. A deținut bănoasa funcție de mare vameș al Moldovei. A murit la Iași, spune cronica „hăcuit cu topoarele”, în 1633, în timpul răzmeriței împotriva grecilor. Datoriile lui Constantin Baptista au fost achitate de fratele său, Luca. Frații Velleli au lucrat în asociere cu frații Locadello. Și aceștia, anume frații Giovanni, Battista, Bartolomeu și Ludovico Locadello își desfășurau activitatea în țările române.

28. *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, 1395-1800. *Orașul București*, București, Editura Academiei, 1965, pag. 246.

29. P.S. Năsturel, „Asupra stemelor unite ale Moldovei și Țării Românești la începutul veacului al XVII-lea”, în „Studii și cercetări numismatice”, 1958, II, pag. 375.

30. Cristian Luca, „Note documentare privitoare la rezidenții străini în orașele din țările române în secolele XVI-XVII”, în „*Historia Urbana*”, tom XI, 2003, pag. 96.
www.muzeulbucurestii.ro/ / www.cimec.ro

Influența Italiei, a Veneției, a Renașterii târzii se reflectă pe planuri diverse.

Exista totuși la nivelul Curții Domnești și la reședința unor episcopi o pătură intelectuală care se manifestă activ, păcat însă că știrile despre activitatea ei sunt sporadice. Această realitate este în evident contrast cu ceea ce scrie Matei al Mirelor: „Astăzi nu afli în această țară om învățat, nici preot, nici călugăr, nici arhiereu, nici laic, pentru că n-au unde să învețe carte. Din neștiință apoi se nasc sute și mii de rele... În biserici preoții nu știu să boteze, nu știu să facă liturghii, neștiind decât să mănânce colivele și colacii ce li se aduc”³¹.

Revenim la alaiul de înmormântare a lui Radu Mihnea și la placa funerară așezată în 1626. În studiile de specialitate consacrate epocii de tranziție de la Evul Mediu la Renaștere, „alaiului” sau cortegiului și procesiunilor le sunt consacrate pagini interesante privitoare la semnificația acestor manifestări și mesajul pe care îl transmit. Johan Huizinga scrie în opera sa³², apărută în 1919 despre „efectul profund răscolitor” al procesiunilor asupra locuitorilor (pag. 12), iar când cortegiul era prilejuit de o înmormântare, „doliul public lua aspectul unei calamități” (pag. 17); „îmbrăcarea emoției într-o formă sugestivă a atins apogeul în pompa funebră”. Cortegiul funerar, mai ales cel al capetelor încoronate, oferea posibilități nelimitate pentru „acea superbă hiperbolizare a durerii” (pag. 76-77) și, în fine, „nevoia aprigă de a avea o imagine vizibilă a celui decedat se cerea satisfăcută încă de la înmormântare” (pag. 411). Jakob Buckhard, în lucrarea sa³³ binecunoscută despre cultura Renașterii, apărută în 1860, dezvoltă ideea „perpetuării gloriei”, care să nu poată fi umbrită de urmași și comentează o frază din Machiavelli privitoare la „ambitia vremurilor și pofta de a-și perpetua numele”. De aici textele inscripțiilor funerare în care se descifrează dorința de a sublinia meritele defuncțiilor și cinstirea memoriei oamenilor iluștri.

Credem că în acest sens³⁴ trebuie gândită aducerea trupului neînsuflit al lui Radu Mihnea de la Hârlău la București, alai al cărui ecou, a repetăm, s-a păstrat până la sfârșitul veacului al XVII-lea. Textul inscripției în care se întâlnesc sintagmele „voevod strălucit” sau „multe războaie au biruit” exprimă tocmai gândirea novatoare a epocii, fiind desigur, redactat de cineva din anturajul Curții Domnești. Autorii

31. Matei al Mirelor, *op. cit.* Pentru aceeași epocă, învățații deplâng incultura preoților din Grecia Orientală. „Este un lucru rar acolo, un preot care să știe măcar să citească și să scrie”, cf. Virgil Cândea, *op. cit.* pag. 35 și 292.

32. Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, București, 1993, pag. 12.

33. Jakob Buckhardt, *Cultura Renașterii în Italia*, București, Editura pentru Literatură, 1969, vol. 1, partea a II-a, capitolul 3 „Celebritatea modernă”.

34. Pentru o epocă anterioară, dar nu prea mult îndepărtată, Nicolae Iorga i-a dedicat capitolul „Un intermezzo de Renaștere Apuseană în Moldova”, cu referire la domnia lui Despot-Vodă în *Trecutul românesc prin călători. Lecții ținute la Școala de Război*, vol. I, 1920, pag. 128 și următ.

Tablou deasupra mormântului
Cf. Wikipedia

București.

Biserica Radu Vodă și Institutul teologic.

Carte poștală cu mănăstirea Radu Vodă - cca. 1900

Cf. Wikipedia
www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

acestor epitafuri sunt numiți de Buckhardt „poeți ai istoriei” (I, pag. 177).

În volumul de *Inscripții* editat de Academie, textul de pe piatra funerară, fragmentul referitor la reconstrucția bisericii, are următorul cuprins: „...cu strălucire au înălțat”. În textul publicat de Nicolae Iorga se scrie: „a dat în dar Treimii răposatul această biserică de demult Domnul nostru Radu Voevod strălucit a înălțat-o din temelie și a închinat-o mănăstirii de la Ivir în anul 7123 (1615)”³⁵.

Încheiem aici epoca reconstruirii mănăstirii Radu-Vodă, dar rolul ei social – factor de convergență – se va dezvolta în veacurile ce urmează. Bogăția mănăstirii, administrarea acesteia va determina o circulație, am spune un curent de „dute-vino” chiar cotidian al locuitorilor orașului, embaticari ai mănăstirii, negustori și alții. Așadar, imaginea ei în istorie este departe de aceea de a fi numai lăcaș de rugă și reculegere, ci aceea a unui stăpânitor feudal în permanent contact, uneori chiar contradictoriu și conflictual, cu realitățile orașului și ale moșiilor din țară.

Unirea dinastică a Moldovei cu Țara Românească, precedată de Marea Unire înfăptuită de Mihai Viteazul au ambele valoare de simbol și de testament politic. Pentru realizarea unirii au trebuit să treacă veacuri, fiecare cu contribuția lui care și-au găsit finalitatea în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Cuvinte cheie: Mănăstirea Radu Vodă, București, ctitorire, istorie

SUMMARY

The lives of town monasteries during the 17th century offer clues to the whole life of the community that built them. Such is the case of the Radu Vodă monastery, a well known edifice of Bucharest. The historian's investigations point out a wide variety of aspects connected to the founding and evolution of this important architectural complex.

35. Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, 1905, pag. 245-246.
www.muzeulbucurestiiului.ro / www.cimec.ro